

HÁBORÚ ÉS BÉKE A HORTOBÁGYI PUSZTÁN

– Aradi Csabával, a Hortobágyi Nemzeti Park igazgatójával beszélget Mirtse Zsuzsa –

Aradi Csaba szelíd természetvédő, ökológus. Teszi a dolgát csendesen, évek óta. Még ha körülötte időnként magasra csapnak is a hullámok... Szeretett tája, a Hortobágy nem pusztán munkahely számára – hogy is lehetne „pusztán” az a puszta? –, hanem életér, életfeltétel, lételem. Mint a víz, a levegő, a föld, amit ott talál

– Létezik-e a természetben háború? Ami ölésre megy, nem pusztán a területszerzés a célja?

– Az ökológia oldaláról nézve a természetben háborút nem látok. Vannak villongások, sőt, a madárdal is bizonyos értelemben „háborút” jelent. A madár meghirdeti hatalmát a territórium fölött: „vigyázz, ezt a területet én lefoglaltam!” Sokszor a háború egészen furcsa dolog: az egyik gyík a másiknak megmutatja a gallérját, kölcsönösen megharapják egymást, és felméri egymás erejét. Ezzel a gyengébb a maga részéről be is fejezte a küzdelmet.

– Akkor ez csupán a határok lerakása; jelzőbolyáké, amelyek azt villogják: „ide ne gyere, mert én vagyok az erősebb!”

– Igen, bár a saját territóriumán belül a gyenge erősebb lehet az erősnél. Ismeri a terület adottságait, és ezzel előnyhöz jut. Ha a mi kakasunk átrepül a szomszédba, nagy esélye van annak, hogy a szomszéd kakasa győz. De ha az repül ide, akkor általában a miénk győz. Furcsa háború ez. Persze vannak kegyetlenebb dolgok is a természetben: gondoljunk csak a hiénák és az oroszlánok küzdelmére. Bizonyos területeken észrevettük, hogy az oroszlánok szinte vadásznak a hiénákra. Az oroszlánok és hiénák pedig egyaránt előszeretettel vadásznak a gepárd-kölykökre, de a ragadozó és a préda közötti kapcsolat nem háború, hanem élelemszerzés. Sőt, nagyon sokszor a ragadozó és a préda közt sokkal érdekesebb kapcsolat van, mint ahogy sokan gondolják; szinte szimbiózis-szerű. Például: bizonyos esetekben egy prédaállat, amely nagy tömegben fordul elő, úgynevezett R-stratégista, azaz a saját populációméretét maga szabályozza. Erre nagyon sok érdekes vizsgálat folyt: pl. egy bizonyos térbe patkányokat telepítettek, amelyek ott kaptak bújóhelyet, és korlátlan mennyiségben táplálékot. A létszám értelemszerűen elkezdett növekedni, ám egy bizonyos populációméretnél, zsúfoltságnál furcsa viselkedésforma alakult ki: az állatok már nem a szaporodásra, nem az ivadékok gondozására fordították az energiájukat, hanem az agresszióra. Ezt nevezték „szennycsatorna-viselkedésnek”; ilyenkor az

utódok már nem nőttek fel, a szaporodás leállt. Valójában a populáció bizonyos méretnél saját magát korlátozta. Ha viszont jelen van a ragadozó, maga a jelenléte kisebb populációsűrűségnél is kiváltja ezt a bizonyos zsúfoltsági érzést; javítja a prédaállat állományát, anélkül is szelektálja, hogy megenné. Ezt a zsúfoltsági érzést és a vele kapcsolatos „háborút” egyébként reggel a munkába menő emberekkel teli villamoson is lehet tapasztalni...

– Azért az embereknél is van némi önszabályozás: a hirtelen hullámban jelentkező járványok stb. Csak nálunk már van egy olyan emocionális alap, hogy ettől mi szomorúak vagyunk.

– A természetben ezeket a folyamatokat nem tudjuk teljes szabadságukban megőrizni. A természetvédők nagyon sokszor beszélnek a fajok védelméről. Aztán rájönnek, hogy ez nem megy; akkor inkább védjük az élőhelyet. Amikor pedig az élőhelyeket is védeni kezdték, rájöttek, hogy ez még mindig kevés: az ott zajló folyamatokat is védeni kell. Az ember a saját maga alakította kultúrkörnyezetben helyrajzi számok és művelési ágak csapdájában tartja a ter-

mészetet. Nem hagyja, hogy végbemenjenek azok a mozgások, amelyek egykor formálták a tájat. Az én vidékemen, az Alföldön például az erdőpusztai zónában az erdők – természetesen nem egy erdőszéleletében, hanem hosszabb távon – mozogtak, „sétáltak” a tájban. A természeti rendszerek változtatták a helyüket. Ez a mozgás, változás kihatott az állatvilág mozgásaira; azokra a versenyekre, amelyek a territóriumokért, az erőforrásokért folytak. Ilyen harc például a násztánc. A tűzokcsapatnál vannak tradicionális dűrgőhelyek, amelyeket több száz éve használnak; a tűzokhímek ott gyülekeznek, és eljárák a násztáncukat. A tűzokkakasok ilyenkor fölfújva magukat, tollaikat kifordítva, szinte nagy fehér labdává válnak. A násztáncban egyaránt megjelennek a szelíd és az agresszív magatartású elemek. Ha túl sok az agresszió, a bölcs válogatásra szelektálódott tojók azt mondják: „ez egy rossz kocsmajáró, csak a verekedésen tőri a fejét, nem érdemes foglalkozni vele”. Ha túl kevés az agresszió, akkor azt mondják: „ez egy pipogya fráter, ezzel sem érdemes foglalkozni; ha az utódaim az ő genetikai tulajdonságait öröklik ötven

százalékban, nem lesznek majd alkalmasak az erőforrások megszerzésére, megőrzésére”. Az úgynevezett háborúnak nagyon szelíd formája ez: amikor a szelídség és az agresszió megérezhető. Az emberek sokszor nem jönnek rá, hogy a szelídségre is nagy szükség van bizonyos erőforrások megszerzése dolgában...

– Mindez megfigyelhető a Hortobágyi Nemzeti Park területén? Mert ezek olyan csodák... De ahhoz, hogy valaki személyesen megélhesse, és hogy – ami a legfontosabb! – beépülhessen a lelkébe ez az élmény, nem is órákra, de napokra, hetekre lenne szükség. Mennyire alkalmas egy nemzeti park ennek a meghitt viszonynak a kialakítására? Vagy ez inkább természetközpontú, és nem emberközpontú világ?

– A vendégekre a legjobb helyen „rátukmálják” a természetet, a látványt, az értékeket; maga

a kínálás módja tokolódó. Ez szerencsétlen dolog. Ha a természetben fogadunk valakit, szerintem meg kell hagyni a számára a felfedezés élményét. Hagyni kell, hogy ő vegye észre, ami szép, ami érdekes, ami a tájnak a sajátossága. Föl kell készíteni a vendéget, de úgy, hogy azt a hajszálnyit, amit ő tehet hozzá, hagyjuk meg neki. Persze az emberek általában rohannak...

– ...és nagy csodára vágnak. Nem apró rezdülésekre, finom remegésekre, hanem hatalmas csodára. Ami kitolja a szemüket, amit odakinálnak ezüsttál-cán, lehetőleg jó hangosan. Ezt szokták meg odakinni, az emberek városában. Itt nem ezt találják.

– A megközelítés az én szívem szerint olyan, hogy ki kell menni, leülni, és megvárni, amíg a természet körülölel minket. Amíg az a madár, amely odaérkezésemkor elmenekült, visszajön, és úgy tekint, hogy én is a természet része vagyok. És akkor mindent elárul magáról. Akkor kinyílik az ember előtt mindaz, amiről azt hitte, soha nem fogja észrevenni a természetben.

– Persze ez már szinte utópia. Közhely, hogy ha tízmillió ember kirohan a természetbe, hát szegény természet...

– Így van, bár, az állatvilág nagyon tud alkalmazkodni. Kezdő madarászként, valamikor a hatvanas évek elején jártam a pusztát, és néztem a Hortobágyon egy nagyon izgalmas, méltatlanul elfeledett madarát, a bíbicet. Kétségbeesve vettem észre, hogy a pásztor pont azon a területen hajta keresztül a jóságát, ahol én meg akarom figyelni, miként viselkednek ezek az állatok. Ám legnagyobb meglepetésre azt tapasztaltam, hogy a bíbic ott maradt a fészken, mert a pásztor a nyájával együtt a terület részének tekintette. Engem meg, a „gonosz” madarászt, aki ott ólálkodott és zaklatta, természetesen nem. Tőlem jóval nagyobb távolságról menekült ez a madár. Tehát ha úgy szervezzük, hogy délelőtt tíz órakor és délután három órakor megy egy csoport, a madár ránéz az órájára,

megigazítja a frizuráját, és nyugodtan ottmarad, mert neki nagyon pontos időrendje van, és megtanulja azt, hogy ilyenkor szokott jönni egy társaság, aki nem bánt.

– Azokat a tájakat, amelyekkel meghitt, intím kapcsolat alakult ki, mindig egymagamban éltem meg...

– Nem is azokat a helyeket kell kiválasztani, ahol az illető élőlénynek az érzékenysége felfokozott, pl. fészkelőhely környékén, de egy-egy táplálkozóhely bevezethető ilyen módon, hogy lássa az arra szomszagos vendég. Mi annak idején a vendégeket – csöppet gonoszkodó módon – két csoportra osztottuk, aszerint, hogy a hosszabb vagy a rövidebb utat keresték a kocsmáig. Azt mondtuk, hogy aki a hosszabb utat keresi, azzal már érdemes foglalkozni. Ő már megérezhet valamit abból, amit mutatni akarunk, és visszajön más szemmel, más természettel.

– Ez a nemzeti park mennyire tekinthető a békekötés színterének? Hiszen a Hortobágy az ember és a természet együttműködésének lehet szép példája.

– A nemzeti park a kulturális táj kategóriában lett a Világörökség része. Tudjuk, hogy az Árpád-korban tíznél több templomos település volt a Hortobágyon. Ha csak a rövidebb múltat nézzük, 1460-ban adományozta Szilágyi Erzsébet, Mátyás király kedves mamája a hortobágyi birtokait Debrecen városának, s ahogy Móríc írja, egy város tudatlan önfeláldozásából lett ennek az országnak egy természeti csodája. Ez a tudatlan önfeláldozás azt jelentette, hogy a tö-

rök kiűzése után nem népesítette be újra a Hortobágyot; így őrizhette meg az a nyílt legelőtáj-jelleget. Ám a legújabb kutatások azt bizonyították, hogy a pusztát már a rézkor végétől legeltetésre hasznosították az itt élt különböző nomád, pásztorok népei. A pásztorok több ezer éves múltra tekint vissza, és ezt a tulajdonságát őrizzük a Hortobágyon. Azok a feltevések, amelyek szerint erdőkben gazdag terület volt korábban, tévesek. Igaz, hogy a víz hosszú időn keresztül megfutotta, s ha megfutotta, éltető erővel el is látta a legelőket. De jóval korábban, már a pleisztocén korszakban szikesedett a terület, vagyis a szikesedésnek is több fázisa volt. Nem lehet tehát teljes egészében másodlagos természeti környezetnek tekinteni a Hortobágyot, ez túlhaladta az idő: itt természeti folyamatok határozták meg a fejlődés dolgait.

– Az egykori harmónia az ember és a táj között ma visszatérni látszik: a pusztán vadlovak nyargalnak, legel a gulya, védelmet élvez a tűzok, visszatérnek a megfogyatkozott ragadozómadarak, és egyszer talán a daru is újra költeni fog. Biztos, hogy nem gyűlnek többé sötét fellegek a Hortobágy fölé, hogy nem fenyegeti újabb „háború”?

– Javult a viszony az ember és a természet között, de még sok a tennivaló. A nevelésben, oktatásban még nagyon nagy tartalékaink vannak. Sokat szelídült a kapcsolat, de az embernek érdemes figyelnie, hogy rájöttünk bizonyos dolgok parttalanságára. Itt van például a fenntartható fejlődés fogalma: kinek áll jogában meghatározni, hogy meddig fenntartható? Ki figyeli a készletet az ökológiai történéseket; azt, hogy a száz évvel ezelőtt tett beavatkozások hatása, továbbfutása még ma is észlelhető? És mi lesz a következménye még hosszabb távon? Nagyon kell vigyázni arra, hogy ezekkel az amúgy jószándékú gondolatokkal ne hogy visszaéljenek! Nehogy azok próbálják meghatározni a fenntarthatóság határait, akik másban érdekeltek. Itt az ember saját háborúja folyik – önmagával. Juhász Nagy Pál környezetvédelem-definícióját tartom a legjobbnak: ő azt írja, hogy a környezetvédelem nem más, mint az embernek az emberi biológikum érdekében társadalmilag szervezett önvédelme önnön maga ellen. Ebben benne van a természet egysége: az embert, mint biológiai lényt kell védeni, hiszen azok a negatív hatások, amelyeket magunk engedünk szabadjárá, az embert, mint biológiai lényt bombázzák. Az ember elszakíthatatlan attól a csodálatos hálótól, amit mi bioszférának nevezünk, és valójában az a nagy háború, amit nem fegyverekkel vívunk, ember és ember között folyik. Uniformizáljuk a tájainkat, lakókörnyezetünket, kultúránkat, és a hosszú úton eltűnik az a gyönyörű változatosság. A természet az együvé tartozók sokféleségének a dicséretére nevel. De vajon akik tudják azt, hogy ezt a csodát meg kell őrizni, meg tudják-e győzni róla azokat is, akik nem érzik ennek a súlyát?